

(Fortsættelse 18):

MERE OM FILM

Året efter, mere præcist den 30. oktober 1939 havde ASA-filmen "Nordhavets Mænd" premiere. Den var skrevet af forfatteren Peter Tutein (1902-49) og havde Lau jr. som instruktør, og han spillede også selv med, i øvrigt sammen med Johannes Meyer og Poul Reichhardt. Filmen handlede om sælfangere i polarområdet, og der kan næppe være tvivl om, at også den må have været inspireret af den store succes, som "Havets Helte" havde opnået.

Men i det hele taget kæmpede danske filmproducenter både før og efter Anden Verdenskrig hårdt for at overleve i den ulige konkurrence med især amerikanske film, som blev indspillet på basis af budgetter, som var helt utænkelige i dansk filmproduktion. Desuden havde amerikanske filmselskaber et veludviklet og stærkt distributionsapparat, så vel i Amerika som i Europa - og herunder ikke mindst i det lille Danmark, - som bevirkede, at amerikansk filmproduktion var monopoliseret og derfor stort set uden for konkurrence.

For øvrigt havde den muntre og fornøjelige del af danske spillefilm, herunder især folkekomedier, ikke så vanskeligt ved at lokke folk i biograferne. Men værre så det ud for den mere seriøse del af dansk filmproduktion, som næppe havde kunnet overleve, hvis ikke der var blevet indført en statslig garanti- og støtteordning for filmproduktion af kunstnerisk og kulturel art. Det skete dog først med filmloven af 1964.

Ulempen ved den statsstøttede filmproduktion var og er imidlertid, at denne samtidig også fremmede en bureaukratisk ordning med blandt andet filmkonsulenter af kulturradikale og mere eller mindre venstreorienterede personer, som i forholdsvis vid udstrækning kunne bestemme, hvilke film og kategorier af film, der skulle gives hel eller delvis finansiel produktionsstøtte til. Dette gjaldt både for spillefilmene og kortfilmene vedkommende og førte særlig efter ungdomsoprøret i 1968 til, at film med et socialrealistisk sigte og indhold blev foretrukket.

ET SKRIDT NÆRMERE MÅLET

Imidlertid var mor kommet til at savne sine forældre og søskende, som på nær den yngste søster, Ditte, der var gift og boede i omegnen af Sakskøbing, nu alle var bosat i København. Hun ville derfor meget gerne flytte til hovedstaden, for at være i nærheden af sin egen familie, men tænkte vistnok ikke så meget på, at far jo havde det meste af sin familie i Majbølle, Dannemare og Nakskov. Selv var jeg af den opfattelse, at det kun ville være i København, at man kunne gøre sig forhåbninger om at realisere drømmen om at komme til at lave tegnefilm.

Det viste sig, at mor i længere tid, ja faktisk lige siden hendes forældre var flyttet til København omkring april-maj 1937, havde næret et brændende ønske om at følge deres eksempel. Men mor vidste naturligvis også, at det ville koste

penge at foretage så stort et skridt, som det ville være at flytte til hovedstaden. Imidlertid var hun sparsommeligt anlagt og havde derfor i det stille spinket og sparet i længere tid, hvor det var muligt, for at skrabe flest mulige penge sammen til at dække omkostningerne ved flytningen. Det var især også derfor, at hun ofte selv syede både sit eget og vores tøj, mens far i reglen måtte gå med sit, til det var slidt op og nyt af billigste slags måtte købes.

Selv om jeg ikke har nogen begrundet viden om det, føler jeg mig dog overbevist om, at mine morforældre har spædet lidt til mors pengekasse, for at gøre det muligt for mine forældre at klare de ekstraordinære udgifter, der uvægerligt ville blive i forbindelse med flytningen til København.

Vue over en del af Nakskov havnefront set fra Rosnæs i efteråret 2001. Det er Nakskov Skibsværft, der ses midt i billedet, og som også så omtrent sådan ud i 1939. Det var dette vue og det faste arbejde på værftet, far skulle sige farvel til og flytte til landets overbefolkede hovedstad, fordi hans kone, min mor, længtes efter sine forældre. - Privatfoto: © 2001 Harry Rasmussen.

Til at begynde med var far meget modvilligt indstillet til tanken om at bryde op fra de vante omgivelser og, ikke mindst, fra det gode, faste arbejde, han havde på Nakskov Skibsværft, som trods alt skaffede ham og hans lille familie bolig, mad og tøj på krop-pen. Arbejde hang jo ikke på træerne dengang, og især ikke for en ufaglært arbejder som min far, for selv efter at vi var flyttet til Nakskov, følte han sig stærkt knyttet til landbolivet, naturen og den friske luft, og det frie udsyn over marker og enge, lige som han følte sig godt tilpas med dyrene. Og han vidste heller ikke noget bedre, end at cykle ud og gå sig en tur i skoven, særlig om foråret, når anemonerne og bøgen lige var sprunget ud, eller om efteråret, når der kunne plukkes hasselnødder. Om sommeren kunne han finde

på at tage sig en dukkert i bølgerne ved Maglehøj Stand, som lå i nærheden af skovområdet.

Men til trods for fars modvilje, lykkedes det alligevel mor at overtale ham til at rejse til København, for at søge arbejde dér, og, hvis alt gik godt, også finde en lejlighed til os at bo i. Forinden havde mor brevvekslet med sine forældre og forelagt dem sin plan om at flytte til København, hvilket de åbenbart syntes var en god idé, for de svarede, at far naturligvis kunne bo hos dem, indtil han fik arbejde og havde lejet en lejlighed.

Mine morforældre havde som tidligere nævnt kun en lille toværelses lejlighed i Baggesensgade 24 på fjerde sal, og her boede de med min fætter Dennis, som siden sin tidligste barndom havde været i pleje hos dem, først mens de boede i Bursø på Lolland og siden, da de i 1937 flyttede til København. Der var derfor af gode grunde trang plads i den lille lejlighed, hvor jeg formoder, at far efter sin ankomst engang i begyndelsen af marts 1939, om natten sov på samme pufseng, som den, jeg havde benyttet under sommerferieopholdet hos mine morforældre.

Som sagt var far ikke glad ved tanken om at skulle forlade sit gode arbejde på værftet, lige som han heller ikke var al for begejstret ved udsigten til at komme på så stor afstand fra sin egen familie, som på nær en enkelt og noget ældre halvbror, Theodor, der som tidligere omtalt boede i København, alle befandt sig tæt på hinanden i Nakskov, Majbølle og Dannemare. Far var dog ikke mere bundet til sin familie og sit hidtidige job, end at han trods alt havde mod på at prøve lykken i hovedstaden, som han i øvrigt kendte nogenlunde fra den tid, da han som garderhusar lå i garnison på regimentets kaserne på Østerbro.

Men det må alligevel have været en sær fornemmelse for far, da han måtte sige op på værftet og ikke længere skulle tage de daglige ture med motorbåden fra Rosnæs og over til værftet om morgenen og tilbage igen om aftenen. Dertil kom, at han også måtte sige farvel til en god lejlighed i et forholdsvis frit og luftigt kvarter, og til sin have, som han som altid så frem til at skulle forårsgrave, tilså og beplante og alt det, som han holdt så meget af at beskæftige sig med i sin fritid.

FAR REJSER TIL KØBENHAVN

Far var ugelønnet, så derfor havde han en uges opsigelse på værftet, men dagen for hans afrejse nærmede sig snart, og en søndag formiddag i midten af februar sagde han farvel til mor og os tre drenge, og cyklede derefter ind til Nakskov Jernbanestation, for at tage toget til København via Nykøbing Falster. Mine forældres håb var, at det ville lykkes far at få arbejde allerede i ugen efter, at han var ankommet til storbyen, således at lejligheden på Rosnæs kunne siges op senest den 1. marts. Da der var en måneds opsigelse på lejemålet, betød det, at vores lille familie i heldigste fald kunne flytte til København omkring den 1. april.

Til alt held fandt far, der alle sine dage var uhyre flittig og ikke brød sig om at være uden beskæftigelse for længe ad gangen, allerede et par dage efter sin ankomst til København, et arbejde, ganske vist "kun" som havnearbejder i Københavns Havn, hvor han især skulle losse kul. Det var et hårdt og beskidt arbejde, men far var ikke kræsen i valget af beskæftigelse, især ikke, da der dengang ikke var meget at vælge imellem for en ufaglært arbejder. Han måtte tage til takke med de muligheder, der bød sig på arbejdsmarkedet, og det gjorde han stort set uden at kny. Hans lille familie betød mere for ham end hensynet til hans egne interesser.

Efter omkring en uges forløb, da far var blevet klar over, at han kunne regne med at få nogenlunde fast beskæftigelse som kulleper i havnen, begyndte han at se sig om efter en ledig lejlighed. En sådan var det ikke så vanskeligt at finde på den tid, idet der dengang var et anseligt antal tomme lejligheder i København, særlig på Nørrebro og Vesterbro. Men meget forståeligt valgte far en lejlighed et sted, der lå i nærheden af sine svigerforældres bopæl, nemlig i naboejendommen til det hus, de boede i. Det var en nogenlunde stor en suite 2-værelses stuelejlighed med et tilpas stort køkken og indlagt toilet, noget mine forældre aldrig havde haft før.

Det var på dette geografiske og topografiske sted, Baggesensgade 26, her fotograferet som det så ud i 2009, at far i det tidlige forår 1939 fandt den i teksten omtalte stuelejlighed, som lå inde bag porten til venstre og i første baggård som nr. 26 C. Men stedet så totalt anderledes ud dengang, hvor gaden var opfyldt med huse fra omkring århundredeskiftet 1800-1900, og hvor der var en livlig butikshandel i gadens mange butikker. I nutiden er gaden faktisk kun en stenørken.– Foto: © 2009 Harry Rasmussen.

Ulempen ved lejligheden var imidlertid, at den lå inde i første baggård til Baggesensgade nr. 26A og 26B, hvor der var flere opgange: 26C og 26D. Vores lejlighed var i opgang 26C, stuen til højre. Fra lejlighedens vinduer var der kun udsigt til en smal tarm af en mørk gårdsplads, som var adskilt fra naboejendommen i nr.24 ved et højt plankeværk. Det viste sig siden, at det var nødvendigt at lade det dyre elektriske lys brænde i stuen eller andre steder i lejligheden dagen lang, for at man kunne orientere sig ordentligt. Men til gengæld fandtes der som allerede nævnt et indlagt og pænt stort toilet med "træk og slip" i lejligheden, noget, der ikke fandtes i naboejendommen, hvor mine morforældre og flere af mors søskende boede. Her måtte man som tidligere beskrevet nøjes med retirade og pissoir i en meget smal baggård, hvortil der for øvrigt også var adgang for gæsterne på det værtshus, som lå tilvenstre for opgangen til nr.24. Det var derfor en lang tur fra fjerde sal og ned, når man blev trængende, men det var forbavsende at konstatere, hvor hurtigt og på hvor kort tid, det lod sig gøre at komme ned ad alle trapperne, når naturen for alvor gjorde sine såkaldte krav gældende, hvad enten det drejede sig om "stort" eller "småt". Og det gjaldt om ikke at glemme den obligatoriske rulle toiletpapir, som man selv måtte medbringe, for ellers havde man ikke noget at tørre sig med. Oppe i de øverste lejligheder på fjerde og femte sal, havde man selvfølgelig potter, men de blev som regel kun benyttet om natten eller under sygdom, og måtte så bæres den lange vej ned og tømmes ud i et af retiraderne i baggården. Det gjaldt da om at holde tungen lige i munden, så pottens indhold ikke skulpede over og spildtes undervejs.

Det var især mor og mig der glædede os til at flytte til København, og min ældste lillebror, Benny, som da var omkring 5 år, var selvfølgelig også spændt på at komme til den store by, han havde hørt så meget godt om. Den mindste lillebror, Bent, på 2 år, var dog endnu for lille til at vide, hvad det hele drejede sig om. Mor glædede sig til at bryde op, og til at få bopæl i nærheden af sine forældre og søskende, men skønt mor, i lighed med sin egen mor, var født i København, som de sammen forlod i januar eller februar 1908, kort efter at mor var blevet født, havde hun endnu aldrig haft lejlighed til at 'gense' sin fødeby. For mit eget vedkommende var forventningens glæde og spændingen over den store forandring, der skulle ske, så meget desto større, som at jeg jo allerede kendte til det storslåede og myldrende storstadsliv fra sommerferieopholdet hos mine morforældre i 1938, sådan som jeg har fortalt om i det foregående. Desuden vidste jeg, at det kun var i hovedstaden, at mine drømme om at komme til at lave tegnefilm, ville have mulighed for at kunne gå i opfyldelse. Hvordan min far så på hele situationen, har jeg allerede berørt ovenfor.

Dette foto af Baggesensgade set fra Peblinge Dossering giver et bedre indtryk af, hvordan gaden så ud i 1939, da mine forældre med os tre drenge flyttede fra Strandpromenaden i Nakskov og ind til det betydeligt mere befolkede og indeklemte Nørrebro. Flere af de bygninger, som ses i billedets forgrund, er formentlig fra århundredeskiftet 1800-1900. Træerne til venstre fandtes dog så vidt jeg husker ikke dengang. De er kommet til efter den store sanering af bydelen omkring 1980'erne. Baggesensgade nr. 24 og 26 er beliggende i billedets højre side og omtrent helt i baggrunden. – Foto: © 2009 Harry Rasmussen.

VI FLYTTER TIL KØBENHAVN

Hen mod slutningen af marts 1939 fik mor brev fra far om, at han dels havde fået arbejde og dels også havde fundet en lejlighed til os, men som – det understregede han – kun skulle betragtes som midlertidig. Kort efter begyndte mor og jeg at pakke tingene sammen i lejligheden i Nakskov, og den 31. marts ankom far fra København i en lastbil, ført af min morbror Thorkild, som i modsætning til far havde kørekort, både til motorcykel, person- og lastbil. Vejret var heldigvis solrigt og tørt, om end stadig køligt og med frostgrader om natten. Tidligt næste morgen, den 1. april, begyndte far og Thorkild at bære vores møbler ned på gaden og ud til bilen, der stod parkeret lige uden for porten ind til gården. Møblerne blev stablet op på lastbilens åbne lad i den orden, far og Thor-kild fandt bedst og kunne enes om, og heldigvis skinnede solen og luften var lun og mild, hvilket gjorde alting meget lettere. Mor og min ældste lillebror og jeg hjalp med at bære de mindre ting ned og ud til bilen, som i løbet af formiddagen efterhånden blev pakket og læsset med top på. Lille Bent ville også gerne give en hånd med, men selvom han gjorde sit bedste for

at hjælpe, siger det næsten sig selv, at det er begrænset, hvad sådan en lille purk på 2 år kunne klare.

Ejendommen på Strandpromenaden på Rosnæs i Nakskov, hvor vores forholdsvis store lejlighed lå på førstesalen. Da dette foto blev taget i sommeren 2001 var flere af ejendommene og ikke mindst facaderne tydeligt misligholdt, men i 1937-39, hvor vi boede i ejendommen, var husene hvidmalede og vinduerne var tofaget og med hvidmalede rammer og sprosser. Det er mig, der står foran huset. Til højre ses udhuset. Det var her fra dette forholdsvis frie sted, at mine forældre med os tre børn flyttede til Baggesensgade på Nørrebro i København. Man skal forestille sig, at min morbror Thorkild har parkeret sin lejede lastbil ved fortovskanten omtrent ud for, hvor jeg ses stående ved 'vores' hus. – Privatfoto: © 2001 Harry Rasmussen.

Efterhånden som køkkenet og stuerne blev tømt for møbler, begyndte mor at feje og vaske gulvene og tørre af, hvor hun fandt det nødvendigt, for at kunne aflevere lejligheden i pæn og ordentlig stand. Til slut blev døren op til lejligheden låst og nøglerne afleveret til underboen, kaptajnsfruen, som skulle beholde dem, indtil den nye lejer flyttede ind. Vi sagde alle pænt farvel til den lidt ældre og strikse dame, som inderst inde sikkert har følt det som lidt af en lettelse at slippe af med os tre børn. Selv havde hun jo kun to voksne og meget velopdragne sønner, der som nævnt begge var styrmænd, men så vidt jeg vidste endnu ikke nogen børnebørn.

Mor og mine to småbrødre fik plads i førerhuset ved siden af morbror Thorkild, der som sagt var bilens chauffør. Far og jeg måtte tage til takke med hver en plads omme bag på ladet, midt i hele flyttelæset, hvilket ikke var særlig bekvemt, men der var ikke andre muligheder. Endelig var alle på plads, motoren blev startet og bilen satte sig så småt i bevægelse, mens der blev

vinket farvel til os fra nogle af de andre naboer, som vi havde lært at kende periferisk i løbet af de cirka to år, vi havde boet på Rosnæs.

DEN LANGE KØRETUR TIL HOVEDSTADEN

Køreturen gik langs havnen og om ad Rødbyvej til Maribovej og dermed ud af Nakskov by i østlig retning mod Maribo, Sakskøbing og videre over Guldborgsundbroen til Orehoved. Herfra skulle vi passere den 3,2 km lange Storstrømsbroen, som på den tid endnu var Europas længste kombinerede vej- og jernbanebro, der som tidligere nævnt var blevet indviet den 26. september 1937. Indtil da var overfarten over Storstrømmen foregået med færge fra Orehoved på Falster til Masnedø og Vordingborg på Sjælland. Færgeturen i begge retninger, kendte vi fra rejser til og fra besøg hos min moster Emmy i Præstø, hvor vi var en del gange, senest i 1937, hvor broen endnu kun var under opførelse. Og selv kendte jeg den også fra min første sommerferierejse til og fra København i 1938, hvor jeg havde kørt med toget over broen, da jeg skulle på sommerferieophold hos mine morforældre i København. Nu, den 1. april 1939, passerede vi over den med en særegen følelse af noget nyt, noget afgørende, for vores lille familie. Før betød broen den fysiske forbindelse til vores slægtninge i Hovedstaden, nu kom den til at betyde den fysiske forbindelse til vores - mest min fars - slægtninge i Nakskov, Majbølle og Dannemare.

På køreturen op over Sjælland genkendte jeg sted- og bynavne, som for eksempel Tappernøje og Rønnede. Sidstnævnte sted blev der gjort holdt ved kroen, for at købe øl og sodavand til de medbragte madpakker, mor havde smurt til turen, og disse blev hurtigt fortæret ved de udendørs borde og bænke, kroen stillede til rådighed for sine gæster. Vi var alle ivrige efter at komme videre mod vort mål, og desuden var det endnu forholdsvis køligt i det tidlige forår. Noget far og jeg havde mærket til omme bag på ladet under køreturen, hvor vi søgte at krybe i læ imellem møblerne, og jeg specielt godt pakket ind i et uldent tæppe. Lige så snart den sidste bid var fortæret og de sidste sjatter i flaskerne drukket, fortsattes rejsen mod København.

Køreturen fra Rønnede til hovedstaden blev tilbagelagt uden afbrydelse og i ét stræk. Da vi havde passeret Køge gik turen ad Gammel Køge Landevej helt til Valby, og derfra videre ad Vigerslev Allé over Enghavevej, H.C.Ørstedsvej, Griffenfeldtsgade, Korsgade, og om ad Todesgade, som stødte vinkelret ud i Baggesensgade omtrent lige over for ejendommen i nr.26, hvor vi skulle bo. Efterhånden som vi nærmede os storbyen og bebyggelsen blev tættere og tættere, og husene og gaderne smallere og smallere, sank humøret gradvist hos en familie - måske lige bortset fra min morbroder, som havde vænnet sig til storbylivet og befandt sig i det, som en fisk i vandet - der hidtil havde været vant til at leve under lyse, åbne og landlige forhold, hvor husene selv i bymæssig bebyggelse sjældent var højere end til 2. eller maksimum 3. sal.

På fotoet øverst ses Korsgade fra Peblinge Dossering, men det var fra den modsatte ende af gaden, hvor denne krydser Griffenfeldtsgade, at morbror Thorkild den 1. april 1939 transporterede mine forældre og os tre børn, samt al vores bohave via Todegade til Baggesensgade. – På billedet nederst ses Todegade med Korsgade i den modsatte ende af gaden. Det skal bemærkes, at beplantningen ved Korsgade og træerne i Todegade ikke fandtes der dengang, vi flyttede til det mørke Nørrebro. Derfor giver de to fotos egentlig ikke det rette indtryk af, hvordan der så ud dengang, hvor gaderne virkede indeklemte, grå og kedelige. – Fotos: © 2009 Harry Rasmussen.

ANKOMSTEN TIL STORBYEN

Også jeg følte det sådan, at humøret sank, skønt jeg jo allerede kendte storbyen, men det var kun fra sommerferierne hos mine morforældre, og da tog byen sig anderledes ud end ved denne lejlighed. Desuden kom jeg de nævnte gange ind til byen via Hovedbanegården og hjem til mine morforældre gennem store, brede gader og boulevarder og langs med Søerne, og derfra godt nok ind i den forholdsvis smalle og mørke Baggesensgade med de meget høje huse. Men det oplevedes allsammen meget anderledes, lysere og venligere, i sommerferiestemningen og ved tanken om, at det kun var for en begrænset tid, jeg skulle være der. Nu derimod, blev humøret og stemningen omtrent på nulpunktet, da vi så, hvor vi skulle bo og hvor mørk og indelukket lejligheden var. Ja, mor blev rent ud fortvivlet og græd og skændte på far, fordi han ikke havde formået at finde noget bedre og mere egnet at bo i, end den triste lejlighed i første baggård. Men far undskyldte sig med, at han hverken havde haft tid eller råd til at rende omkring og søge lejlighed, når han samtidig også skulle passe sit arbejde i havnen fra tidlig morgen til sen aften, tilmed for en ussel løn, der langt fra rakte til det hele. Han mente heller ikke, at hverken stedet eller lejligheden skulle være andet og mere, end en midlertidig bopæl, indtil der blev råd til at finde et bedre, lysere og mere passende sted at bo.

MORS STORE SKUFFELSE

Mor følte hele situationen på den måde, at der havde været tale om en social deroute siden vi forlod huset i Tillitse, som mine forældre trods alt havde været ejere af, og til den lejede førstesals lejlighed på Rosnæs ved Nakskov. Og derfra – ak og ve – til en mørk og kold stuelejlighed inde over første baggård i et af Københavns arbejderkvarterer. Det var næsten mere end hun kunne bære, for i sit inderste følte hun, at hun selv og hendes børn havde fortjent en bedre skæbne og tilværelse. Mor, som når det gjaldt, kunne være sej og viljestærk, hensank da heller ikke i vemod, men var trods alt parat til at tage kampen op mod livsvilkår, som hun syntes var ufortjente. Hun trøstede sig indtil videre med, at der var folk, der havde det værre end hende selv og hendes familie.

Som allerede nævnt, viste det sig nødvendigt at have det elektriske lys tændt også om dagen, hvis man skulle kunne orientere sig i den ellers så mørke lejlighed. Dens tre værelser lå en suite, således at alle vinduer vendte ud mod en smal baggård, hvor solen på grund af de omgivende høje husmure faktisk aldrig nåede ned. Desuden var værelserne temmelig fugtige og kolde, så der måtte købes kul eller briketter og fyres op i lejlighedens eneste kakkellovn, som stod i stuen, for at holde kulden og fugtigheden bare nogenlunde ude. Koks, der var mere renlige i brug, havde mine forældre i reglen ikke råd til at købe, fordi de var for dyre for deres pengepung.

Når det var rigtigt koldt udenfor, sådan som det var den vinter, vi kom til at bo i Baggesensgade 26C, lod det sig kun tilnærmelsesvis gøre at holde kulden fra døren, men fugtigheden var det umuligt at blive af med, den drev fortsat ned ad væggene og løsrede tapetet enkelte steder og efterlod i øvrigt en underlig mugagtig og indeklemte lugt i hele lejligheden. Køkkenet var specielt koldt og fugtigt, og selv om sommeren var det almindeligt, at mælk, fløde, smør og lignende havde let ved at holde sig frisk i flere dage. (Køleskabe var, lige så lidt som de såkaldte isskabe, endnu langt fra blevet hvermands eje, og især slet ikke noget, som almindelige arbejderfamilier havde råd til at anskaffe sig). Men om vinteren blev det dog lidt for meget af det gode, for da frøs mælken ofte til is og smørret blev stenhårdt, og fløden med forresten, for der var ikke tale om rigtig fløde, men om den såkaldte kaffefløde med meget lavt fedtindhold, så også den frøs gerne til is og skulle tøs op, førend den var brugbar. Imidlertid var det med smørret ikke det store problem, for det brugte man faktisk kun på morgenbordets kryddere og rundstykker om søndagen, og når der kom gæster til kaffe og der blev serveret franskbrød. Til hverdag spiste man så godt som udelukkende sigtebrød til morgenmad og rugbrød til frokost. Der blev til daglig brugt margarine og fedt på brødet, lige som det også mest var det, man brugte i den daglige madlavning. Men fedt var for resten også en sjældenhed til daglig, simpelthen fordi det var for dyrt at bruge.

DAGLEJERES ARBEJDSVILKÅR

Som tidligere sagt var pengene små, især hos ufaglærte arbejderfamilier, hvor familiefaderen ofte måtte nøjes med et job som daglejer, hvilket vil sige, at han hver eneste dag seks dage om ugen kunne møde frem på et eller andet arbejdssted, som for eksempel min egen far, der i flere år arbejdede som kullempere i Københavns Havn, og var man og han heldig, kunne man regne med arbejde for den dag. Daglejerne vidste med andre ord aldrig om de også havde arbejde den næste dag, men måtte daglig se i øjnene, at der ikke var arbejde til dem hverken den dag, den næste eller de følgende dage. Som medlemmer af fagforeningen og arbejdsløsheds-kassen - de fik normalt ikke arbejde, hvis de ikke var medlemmer - kunne daglejerne i tilfælde af arbejdsløshed få udbetalt såkaldt understøttelse, men den var noget mindre, end hvad der kunne tjenes i dagløn. Det liberalistiske princip om, at det skal kunne betale sig at arbejde, var også - og måske især - fremherskende dengang. De "dovne" og "uduelige" arbejdere skulle sandelig ikke forledes til at tro, at de kunne få noget forærende, så derfor havde borgerlige politikere gjort deres til at håndhæve princippet.

Det viste sig da også snart, at far ikke kunne tjene nok ved det ustabile havnearbejde, lige som arbejdsløshedsunderstøttelsen ikke var tilstrækkelig stor til, at han havde mulighed for at forsørge sin lille familie, selv ikke med dens forholdsvis beskedne krav og forventninger til tilværelsen. At henvende sig om hjælp på Socialkontoret var dengang noget nær det mest degraderende

en arbejder med respekt for sig selv kunne tænke på, endsig gøre. Og det var dengang i 1930'erne og begyndelsen af 1940'erne almindeligt, at konen gik hjemme og passede huset og børnene, hvorfor udearbejdende kvinder endnu var et særsyn på det danske arbejdsmarked. Det betød dog ikke, at kvinderne ikke også bidrog til husstandens indtægt, når det var nødvendigt, tværtimod, men da mange af dem samtidig skulle passe huset og børnene, måtte de søge at skaffe sig indtægter ved et arbejde, der fortrinsvis kunne udføres i hjemmet.

MOR BLIVER SYERSKE

For at supplere husstandsindtægten begyndte mor, der var dygtig til at sy, ikke mindst på maskine, derfor at arbejde som hjemmesyrske for en konfektionsfabrik omme på Nørrebrogade. Så vidt jeg husker kom hun i kontakt med fabrikanten via en annonce, denne havde indrykket i lokalavisen, "Nørrebro Bladet", og første gang, mor skulle møde fabrikanten for at aftale nærmere, hvad arbejdet gik ud på og hvilken løn hun kunne regne med at få, var det mormor, der fulgte med mor om til fabrikken, eller måske rettere de store systuer, som fabrikanten havde i en mellembygning til Nørrebrogade, så vidt jeg husker i nr. 40. Det var også mormor, der på sin datters vegne førte "forhandlingerne" med fabrikanten, hvis navn jeg ikke længere kan huske. Mor nøjedes med at svare enten "ja" eller "nej" på fabrikantens spørgsmål, men alligevel må han have ment, at hun muligvis kunne bruges, for hun blev antaget på prøve.

På fotoet til venstre ses Slotsgades udmundning i Nørrebrogade. Ikke langt derfra, men på den modsatte side af gaden, lå portindgangen til den baggård, hvor bygningen med den i teksten omtalte systue var beliggende. Det er med nogen sandsynlighed den port, som ses på fotoet til højre. Det er den samme bygning som i 1939, men butikkerne er dog ikke helt de samme som dengang. Desværre var der i 2009 ikke adgang for uvedkommende til ejendommens baggård, idet porten var aflåst. – Fotos: © 2009 Harry Rasmussen. FOTO 80 og 81

Det viste sig imidlertid, at det syarbejde, mor skulle udføre for fabrikanten, krævede en elektrisk symaskine, men da mor kun havde en almindelig

hånddrevet symaskine, var der her tilsyneladende et problem. Syarbejdet skulle jo gå hurtigt for at kunne betale sig - ikke så meget for mor eller de andre hjemmesyersker eller syerskerne i det hele taget, men for fabrikanten og grossisten, hvis navn jeg som nævnt ikke længere husker, men som helt tydeligt var af jødisk herkomst. På den tid og senere, fandtes der en hel del jødiske fabrikanter og grossister med virksomheder i Nørrebrogades mellem- og bagbygninger, lige som der forresten også fandtes adskillige jødisk ejede konfektionsforretninger på den side af Nørrebrogade, der har lige numre.

Problemet med symaskinen blev løst ved, at fabrikanten tilbød at installere den nødvendige og meget dyre elektriske symaskine af mærket "Singer" i mine forældres lejlighed, men på den betingelse, at mor selv skulle betale for den i form af ratemæssige afdrag på købesummen. Afdragene ville blive fratrukket hver gang mor fik udbetalt penge for syarbejdet. Men samtidig skulle der også installeres en elmåler til såkaldt "teknisk strøm", idet den store elektriske symaskines motor kørte på 110 Volt, hvor det almindelige lysnet som bekendt er på 220 Volt. Til trods for den noget billigere "tekniske strøm", betød den elektriske symaskine en mærkbar merudgift på grund af det forholdsvis store elforbrug, brugen af den krævede.

Den værste gene ved den elektriske symaskine var imidlertid, at den infernalske larm, den frembragte, når den var igang, var så stor at man ikke kunne høre, hvad man selv sagde, endsige tænkte. Men mor havde stort set intet andet valg, end at sige ja til jobbet, som fortrinsvis bestod i at sy de på forhånd tilskårne og riede pyjamas, skjorter og kitler.

I tiden efter at Singer-maskinen var blevet installeret i vores stue og taget i brug, sad mor derfor dagen lang ved den larmende maskine og syede på livet løs, for blot nogenlunde at kunne overholde den stramme akkord, hun havde været nødsaget til at gå ind på. Men da hun samtidig skulle passe hjemmet og os børn, måtte hun ofte arbejde til langt ud på aftenen eller i visse tilfælde natten, for at kunne overholde de aftalte leverancer. Det skabte imidlertid problemer i forhold til ejendommens almindelige ordensreglement, idet der på hverdage normalt ikke måtte være aktiviteter efter kl.22, som støjede og var til gene for de øvrige beboere.

Det skete da også et par enkelte gange, når maskinen var igang i de sene aftentimer og dens larmende brøl lød med korte og næsten konstante intervaller under syarbejdet, at naboen eller overboen kom og klagede over støjen, hvilket naturligt nok gjorde mor både irriteret og nervøs. Hun syede jo ikke for sin fornøjelses skyld eller for at irritere sine medbeboere, men af bitter nødvendighed. Mor indså dog, at det ville være bedst om hun i stedet benyttede aftentimerne til at udføre det håndarbejde, som f.eks. at fjerne løse tråde, der også var forbundet med syarbejdet.

DEN KRITISKE FABRIKANT

Når mor havde syet et aftalt antal pyjamas, skjorter eller kitler færdige, skulle disse jo afleveres til fabrikanten omme på Nørrebrogade, og eftersom min menneskesky mor ikke selv var meget for at påtage sig dette job, blev det overladt til enten mormor eller mig, at besørge det. I øvrigt hjalp jeg til hjemme, så godt jeg kunne og så meget, som min fritid efter skoletid levede plads til. Jeg gik byærinder, gjorde indkøb, hentede de store pakker med tilskåret og riet tøj omme hos grossererens på Nørrebrogade, og bragte dette tilbage igen i færdigsyet stand, pakket ind i samme brune indpakningspapir, som det var blevet afhentet i. Jeg var dengang 10 år og lille og spinkel af vækst, så det var ikke så lidt af en opgave for mig at bære de store pakker med tøj frem og tilbage mellem vores bopæl og systuen, og særlig i dårligt vejr frygtede jeg ofte for at skulle komme til at tabe den store og forholdsvis tunge pakke på fortovet.

En af de ting, jeg husker fra dengang er, at det var temmelig ubehageligt for mig at komme op på den larmende systue, som lå på førstesalen i mellembygningen, for her sad der en masse syersker på rad og række bag hver sin store elektriske symaskine, og de syede som om nogen holdt konstant øje med, hvad de foretog sig. Og det var der tilsyneladende også, for fabrikanten selv vimsede rundt i lokalet, snart her og snart dér, og så efter, at arbejdet blev udført, som han ønskede det. Og han pakkede altid selv det færdigsyede tøj fra mor ud, mens jeg ventede på at få noget nyt, usyet tøj med tilbage. Han efterså kritisk hver eneste pyjamas, skjorte eller kittel, mor havde syet, og kom med sure og vrisne kommentarer: så var der det eller det i vejen med det, og var der noget af tøjet, der efter hans mening ikke var syet godt nok, gav han mig det med hjem igen, for at mor skulle lave det om, vel at mærke for samme betaling. Mor blev naturligvis både irriteret og fortvivlet, når jeg kom tilbage med tøj, som den krakilske fabrikant ikke var tilfreds med syningen af, for det betød ubetalt ekstraarbejde og dermed alt i alt færre penge til husholdningen og andre livsfornødenheder.

KAPELVEJENS SKOLE

Få dage efter flytningen til København, var jeg begyndt at gå i skole og fulgtes i reglen hver dag sammen med min fætter Dennis til og fra skolen på Kapelvej, omkring et kvarters gang fra bopælen. Jeg gik dog ikke i samme klasse som ham, der var godt et år ældre end mig. I Nakskov gik jeg i 3. klasse, da vi flyttede, og det fortsatte jeg nu med i København, selvom der kun var godt to måneder tilbage inden sommerferien.

Der var omkring 28-30 elever i min klasse, og klasselæreren hed Hr. Christensen - fornavnet husker jeg ikke - og han var meget nær pensionsalderen, som for lærere dengang formentlig har været 65 år. Faktum er i al fald, at han holdt op

senere samme år, hvorfor klassen fik en ny klasselærer, som vi for-resten ikke syntes nær så godt om, som om den i reglen skikkelige og rare Hr. Christensen.

I begyndelsen drillede mine klassekammerater mig især meget med min lollandske dialekt, som de åbenbart fandt ustyrlig morsom, for hele klassen grinede højlydt, når jeg f.eks. sagde "alle hønerne", hvor de mente at jeg burde have sagt "alle hønsene". De kunne jo ikke vide, at ude på landet skelner man mellem hønerne og hanerne, og da der i reglen kun er én hane i hver hønsegård, er hønerne altså i flertal. Klassekammeraterne var nærmest ved at dø af grin, når jeg sagde "plutte", for det hedder jo "pløre" mente de. Jeg blev selvfølgelig både ulykkelig, oprørt og vred over, hvad jeg opfattede som mine klassekammeraters dumhed og hensynsløshed, men var alt for genert og forfjamsket til at kunne forsvare mig.

Værst var det dog, når jeg konstaterede, at også klasselæreren smilte over mine bondske udtryk, for da følte jeg, at han nærmest sanktionerede den fjendtlige stemning imod mig. Det skal dog retfærdigvis siges, at det ikke var alle mine klassekammerater, der var med til at mobbe mig, men at det kun var en lille klike på omkring 4-5 dominerende drenge, der førte an i drillerierne. En del af de andre drenge var usikre og svage, både fysisk og psykisk, og de havde derfor mere eller mindre frivilligt valgt at følge trop, for ikke selv at risikere at blive udsat for mobning og måske øretæver eller regulær bank.

SPANSKRØRETS REGIMENTE

En dag, da vi havde geografitime med klasselæreren, Hr. Christensen, stod denne oppe ved et stort Danmarkskort, der var rullet ned foran tavlen. Med ryggen delvis vendt mod eleverne, pegede læreren på kortet og gennemgik de forskellige landsdele, større øer og byer. Imens var nogle af kliquen gået igang med at kaste et sammenrullet halstørklæde omkring i klassen, og på et tidspunkt var der én, der kastede det lige over mod mig, og jeg greb rent refleksmæssigt ud efter tøjbylten og fik fat i den. I selv samme øjeblik dette skete, vendte læreren sig - uheldigvis for mig - om mod klassen og blev opmærksom på, hvad der foregik. Vredt spurgte han, hvem der havde kastet tørklædet, men ingen svarede, heller ikke jeg, som ikke havde set, hvem af femmands-kliquen, der gjorde det. Og selv om jeg havde vidst det, ville jeg ikke have turdet svare, af frygt for de konsekvenser, jeg vidste det kunne få for mig fra kliquens side.

Da ingen ville svare, kaldte læreren mig op til podiet til venstre for katederet, og da jeg skamfuld og rød i hovedet stod foran ham, sagde han: "Fortæl mig nu, hvem af dine kammerater, der kastede tørklædet over til dig!" Jeg svarede, at det vidste jeg ikke. "Nuvel," sagde han, "så kan du hente spanskrøret!" Spanskrøret var en cirka en meter lang, tynd bambuskæp, som det dengang var tilladt lærerne at anvende til afstraffelse af elever, der på en eller anden måde

havde forbrudt sig imod skolens ordensreglement, eller som havde optrådt opsætsigt over for læreren.

Kapelvejens Skole, som den så ud i 2008. Det var i denne halvdel af bygningen, at kommuneskolens klasser var beliggende, mens den anden halvdel var hjemsted for Blågårds Seminarium. Indgangen til kommuneskolens klasseværelser lå i bygningens vestre side, hvilket vil sige omme bag hjørnet til venstre i billedet. Bygningen bruges i nutiden til andre formål, men er meget forsømt og stærkt overmalet med grafitti på gårdsiden. – Foto: © 2008 Harry Rasmussen.

Spanskrøret havde sin plads i samme høje skab, som det, hvori pegepinden stod, og der var i reglen flere af begge slags, vel sagtens for det tilfælde, at en kæp eller pind skulle knække.

Det var med stor bæven og angst, jeg gik hen til det aflåste skab, hvor nøglen sad i nøglehullet, låste det op og tog en af bambuskæppene ud og afleverede den til den tydeligt opbragte lærer. Han vendte sig nu om mod klassen og sagde: "Hvis ingen af jer fortæller, hvem der kastede tørklædet, må Harry tage straffen: tre slag i enden!" Læreren blev stående et øjeblik, idet han så ud over klassen, tydeligvis afventende et svar fra en af de formastelige. Ingen svarede, hvorfor læreren vendte sig om mod mig og sagde: "Bøj dig fremover og stram bukserne!" Jeg gjorde, som han sagde, og i det øjeblik lød der en stemme nede fra klassens bænkerader: "Det var mig, der gjorde det!"

Læreren, som allerede havde løftet kæppen til første slag, vendte sig straks om i den retning, hvorfra stemmen havde lydt, og jeg trak vejret lettet, idet jeg så småt håbede på at slippe for straffen, så meget mere, som jeg jo rent faktisk

var helt uskyldig. Det viste sig, at den, der havde kastet tørklædet over til mig, naturligvis i håb om at bringe mig i fedtefadet, var en af klikens stik-i-rend drenge, hvis navn jeg ikke længere husker. Han var lidt højere end mig, havde midterskilning, som gjorde, at hans mørke hår hang halvlangt ned på begge sider af hovedet, og samtidig var han tætklippet i nakken, så at hans frisure så højst mærkværdig ud. Han havde et smalt, benet, fugleagtigt ansigt med en skarp næse, og han bar runde briller med tyndt, mørkt stel. Dertil kom, at han var temmelig rundrygget, formentlig som følge af sygdom eller det var noget medfødt.

"Kom herop!" befalede læreren ham skarpt, og ved hans ord følte jeg straks en vis lettelse og rettede mig op fra den foroverbøjede stilling, jeg havde stået i, idet jeg troede at jeg nu slap for straffen. Men heri tog jeg fejl, for læreren vendte sig atter om mod mig, som han betydede at jeg igen skulle bøje mig forover og stramme bukserne, hvilket jeg lidt modstræbende måtte gøre. Jeg lukkede øjnene, hørte spanskørrets susen, idet det for gennem luften, og følte et sviende slag i bagdelen, som fik tårerne frem i mine øjne. De to næste slag fulgte med en evighed imellem, og ved sidste slag følte min ende varm og lidt følelsesløs. Jeg kneb tænderne sammen og pressede tårerne tilbage, for jeg ville ikke have at mine klassekammerater skulle se mig som det, jeg vidste de kaldte "en tøsedreng".

Da afstraffelsen var overstået for mit vedkommende, hørte jeg læreren sige: "Gå ned på din plads!", hvorefter han, stadig med spanskørret i hånden, af en eller anden grund vendte sig om mod katederet, hvorved han kom til at vende ryggen mod eleverne. Idet jeg var på vej ned mod min plads, som var femte plads i vinduesrækken, så jeg, at den kammerat, der havde forvoldt mig denne ærekrænkende afstraffelse, var på vej op mod katederet. Herunder havde han travlt med at putte det Atlashefte, som var i almindeligt brug i skolerne dengang, ned i sin buksebag, åbenbart for at afbøde virkningerne af de spanskørsslag, som han vidste at der ventede ham.

Læreren, som vel har været omkring de 65 år, var hverken særlig godt seende eller hørende, og han lagde derfor ikke mærke til noget usædvanligt ved elevens udseende. Denne tog opstilling på podiet foran læreren og bøjede sig straks forover, uden at læreren behøvede at befale ham det. Tre lydelige klask af spanskørret fulgte, og da afstraffelsen var overstået, gik den pågældende elev smågrinende tilbage til sin plads og satte sig. Han havde vist sig modig og snarrådig, hvorfor han steg i agtelse hos kliken og vel også hos de fleste andre i klassen. Jeg syntes derimod, at han var en tarvelig fyr, fordi han ikke straks fra starten havde villet stå frem og bekende, at det var ham og ikke mig, der var ordensbryder. Læreren var den eneste, der ingenting så, for han var på vej hen til skabet, for at stille spanskørret tilbage på dets plads.

DATIDENS MOBNING

Herefter blev undervisningen genoptaget, som om der intet usædvanligt var hændt. Men det var der for mig, for jeg følte mig uretfærdigt behandlet, både af mine klassekammerater og af læreren. Fra mine klassekammeraters side, dog mest fra klikens side, var der tale om et led i mobningen af en elev, der dels var nytilkommet og dels var anderledes, fordi han af gode grunde talte dansk med udpræget lollandsk accent. En dialekt, der adskiller sig temmelig markant fra det københavnske vokabularium og dettes sprogtone.

Det kunne måske have været en lille trøst for mig, hvis jeg dengang havde vidst, at jeg naturligvis ikke var den eneste fra provinsen, der var blevet drillet med sit sprog, når man kom til storstaden. Denne forsmædelse var også overgået fynboen H.C.Andersen, da han i 1819 som 14-årig dreng kom til København, hvor han først tilbragte et år i en slags lediggang og siden to år som elev på Det kgl. Teater. Derefter var han fra 1822 latinskoleelev i Slagelse og siden i Helsingør, hvorpå han i 1827 vendte tilbage til hovedstaden for at tage studentereksamen der. Mens han var i Helsingør, skrev han det smukke og rørende digt "Det døende Barn", 1826, og når han sin sædvane tro læste det op for venner og bekendte i København, trak man lidt skadefro på smilebåndet over hans fynske udtale. Dette undgik ikke Andersens opmærksomhed, og situationer af den art bidrog til, at han fik følelsen af at skulle "kanøfles", fordi han blev opfattet som værende anderledes. I digtets tredje og sidste vers hedder det eksempelvis om moderens kind: "Den er våd", men i Andersens mund lød det: "Den e' vo". Ved sådanne lejligheder, havde hans borgerlige københavnske omgangskreds svært ved at holde smilet og latteren tilbage.

Til sidst kunne jeg ikke holde mobningen ud mere, og en dag i det store frikvarter fortalte jeg det derfor til Dennis, som jeg opfattede som en slags beskytter, dels fordi han både var ældre og større end mig, og dels ikke så bange af sig. Han blev vred over at høre, hvad jeg fortalte ham, og gik straks i aktion og opsøgte den klike i min klasse, som dirigerede drillerierne og mobningen. De fire-fem drenge, som gerne holdt til under et halvtag et bestemt sted i skolegården, grinede fjoget, da han skældte dem ud og truede med, at det ville blive værst for dem selv, hvis ikke de ophørte med at genere og drille mig.

Klikens drenge tog ganske vist alvorligt, hvad min fætter havde sagt til dem, men de holdt ikke op med at drille og chikanere mig. Drillerierne og chikanen kom bare til at foregå mere i det skjulte, men heldigvis også sjældnere, idet klikens anfører sagde til mig: "Sådan en lille lort og sladrehanke som dig, gider vi ikke have med at gøre!". Men det pinte min selvfølelse, at han både kaldte mig "lille lort" og "sladrehanke".

OM AT BLIVE "SAT TIL VÆGS"

Men apropos drenge, så var det normalt sådan i de københavnske skoler dengang, at piger og drenge var adskilte, både i klasserne og i skolegården. Det vil sige, drenge og piger gik i klasser hver for sig, og drenge blev fortrinsvis undervist af mandlige lærere, og piger af kvindelige lærere, og som eksempelvis på Hellig Kors Skolen, hvor jeg året efter blev elev, var skolegården ved et højt trådhegn opdelt i to afdelinger: en for drenge og en for piger. Hvis nogen, hvad enten det var drenge eller piger, efter gårdvagtens opfattelse kom for tæt på trådhegnet, blev de straks beordret væk, eller i visse grelle tilfælde sat til vægs. At blive "sat til vægs" ville sige, at den eller de pågældende blev beordret til straks at tage opstilling ved skolebygningens ydervæg, hvor de skulle blive stående resten af frikvarteret og frem til det tidspunkt, hvor skoleklokken havde ringet og samtlige elever i skolegården havde taget opstilling, hver klasse for sig, og efter tur var afmarcheret ind i skolebygningen. Gårdvagtens egen klasse var den sidste til at afmarchere, og den pågældende lærer anførte selv sine elever, og den eller de formastelige "syndere", der havde været så uheldige at blive sat til vægs, vidste på forhånd, at de skulle følge efter vedkommendes klasse.

Proceduren var i sådanne tilfælde i reglen den, at synderen eller synderne skulle blive stående udenfor gårdvagtens classes klasseværelse og vente på, at eleverne havde hængt deres eventuelle overtøj ude på gangen og var gået ind i klasserummet. Når eleverne så havde sat sig på deres pladser, bad læreren ordensduksen om at kalde synderen eller - hvis der var flere sådanne - synderne ind en efter en. For øjnene af hele klassen måtte den eller de uheldige elever modtage straffen, som enten bestod af en lussing eller et ordentligt rap af spanskrøret. I grovere tilfælde vankede der to lussinger eller to-tre rap af spanskrøret, og læreren lagde sjældent eller aldrig fingrene imellem, men slog, så det virkelig kunne mærkes. Noget, jeg selv kom til at opleve ved en enkelt lejlighed, mens jeg gik på Kapelvejens Skole, hvilket jeg dog først vil vende tilbage til lidt senere.

Det skal dog understreges her, at Kapelvejens Skole udelukkende var en drengeskole, som havde klasselokaler i skolebygningens vestlige halvdel. Den østlige halvdel var forbeholdt Blågårds Seminarium, hvor der så vidt jeg erindrer kun gik unge mænd, som læste til lærer. Kvindelige lærere hørte dengang endnu til sjældenhederne, men de relativt få, der var, fik deres uddannelse på andre seminarier.

Imidlertid nærmede eksamenstiden sig og dermed også den tid, da frihedens time i form af skolesommerferien tonede frem i horisonten. Da jeg begyndte på Kapelvejens Skole skulle jeg naturligvis have nye skolebøger. Nye er nu så meget sagt, for nogle af bøgerne var ikke alene brugte af tidligere elever, men tilmed også temmelig medtagne, slidte og med æselører. Det pinte mig og

føltes som en personlig fornærmelse og degradering, at jeg, der holdt så meget af og var påpasselig med at holde mine skolebøger i fineste stand, skulle lade mig nøje med så dårligt vedligeholdte eksemplarer, som jeg fik ved den lejlighed. Det lykkedes mig dog at få byttet Dansk Læsebog, som var den mest slidte og medtagne - en del sider var tilmed løse - og det hjalp jo lidt på humøret, altså at få byttet bogen. De andre bøger var en regnebog, en dansk historiebog, en naturhistorie, en katekismus, en religionshistorie, en geografibog og et Atlas-hefte. Desuden fik vi forskellige stilehefter, et til kladde, et til skrivning og et til regning, og de var heldigvis helt nye, og det bekom mig rigtig godt.

Det første, jeg gjorde, da jeg kom hjem med bøgerne, var at gå hen til boghandleren på Nørrebrogade og købe brunt karduspapir, som bøgerne blev indbundet i, for at beskytte dem, og det gjorde også, at bøgerne så lidt mere tiltalende ud, i al fald i mine øjne. Jeg havde stadigvæk mit skoletornyster og mit fine penalhus fra da jeg gik i skole i Tillitse og Nakskov, og begge dele brugte jeg i endnu nogle år, før først og fremmest tornysteret måtte skiftes ud, for at der kunne være plads til det efterhånden voksende antal skolebøger.

SKOLEBESPISNING OG FERIEORDNING

Kort efter min start i Kapelvejens Skole, blev jeg tilmeldt skolebospisningsordningen, som gjorde, at jeg og de andre tilmeldte elever ikke selv skulle medbringe madpakke hjemmefra. Der var kun nogle få i min klasse, der ikke var tilmeldt ordningen, og som derfor spiste deres medbragte madpakker, når vi andre fik uddelt de madpakker, som var blevet smurt af personalet i spisekøkkenet, der lå i skolens kælderetage. Hver dag fik vi også tildelt en kvart liter sødmælk.

Til at begynde med havde jeg madpakke med hjemmefra hver dag, og købte så en kvart liter sødmælk på flaske, som daglig blev leveret fra mejeriet Solbjerg på Frederiksberg. Man måtte selv afhente mælken fra nogle stativer, som mælkeemanden hver morgen satte ude foran skolens indgang, og jeg husker, at der i april måned endnu kunne forekomme nattefrost, og det hændte derfor at mælken var mere eller mindre tilfrosset i flasken, så den var vanskelig at drikke. Men det generede os ikke, at der var isklumper i mælken, tværtimod syntes vi det var herligt at få disse mælkeisklumper i munden.

Når man var blevet tilmeldt bospisningsordningen, blev så vel madpakke som mælk hentet og uddelt af ordensduksene, hvoraf der i reglen var to i hver klasse. Madpakkerne var fuldkommen ens og indeholdt 1 stykke med leverpostej med en lille strimmel syltet rødbede på, 1 stykke med f.eks. rullepøle, 1 stykke med fint revet gulerodssalat og 1 stykke med gummiost. Efter at tyskerne den 9. april 1940 havde besat Danmark, blev en del varer rationerede, og der skulle spares på mange ting i det daglige forbrug, herunder bl.a. papir. Derfor kom skolebospisningen på et tidspunkt til at foregå i

spiselokalet i skolens kælderetage. Når det var spisefrikvarter begav de af os, der var tilmeldt ordningen, sig i samlet trop ned i spiselokalet, hvor vi hver især hentede vores tallerken med fire halve stykker smørrebrød. Da der skulle spares på både smør og margarine, indgik der en fedtemad med groft salt på i den daglige menu, men til gengæld kunne de særligt sultne få flere sådanne fedtemadder, hvis de ønskede det. Man kunne også få ekstramadder med friskrevet gulerod, som også smagte herligt.

Senere under besættelsestidens første år, begyndte en fabrik at sende den såkaldte "Pomona" på markedet. Det var en smørepålæg lavet af mosede æbler og gulerødder, som til dels skulle erstatte brugen af margarine, og den smagte faktisk ganske udmærket. "Pomona" kunne især købes i ismejerier, hvor den blev opbevaret køligt, hvilket var nødvendigt, fordi der ikke blev brugt ret meget sukker til fremstillingen, og vistnok heller ingen kunstige konserveringsmidler.

De københavnske skoler havde dengang og senere en ferieordning, som havde til formål at få sendt flest muligt af stenbroens børn, dvs. fortrinsvis børn fra de socialt belastede kvarterer, Nørre- og Vesterbro, på sommerophold hos familier eller plejefamilier på landet. Ferieordningens kasse betalte børnenes tog- og/eller busbilletter til og fra feriestedet, hvilket gjorde det muligt for ubemidlede, fattige eller økonomisk dårligt stillede forældre at sende deres barn eller børn af sted på syv ugers sommerferieophold, enten på Sjælland, Lolland-Falster, Møn, Fyn eller Jylland. Sommerferien i de københavnske skoler var den 27. januar 1937 af skoledirektionen blevet forlænget til syv uger, og disse uger føltes som en evighed, kan jeg huske, men vel at mærke og stort set som en behagelig evighed.

Imidlertid viste det sig, at jeg ikke kunne komme i betragtning med betalt ferierejse, fordi jeg og mine forældre ikke havde boet længe nok i København til, at jeg var berettiget til at deltage i den gratis sommerferierejseordning. Det ville jeg først blive til næste sommer, fik vi at vide, og det måtte mine forældre og jeg så slå os til tåls med. Personlig havde jeg sådan set ikke noget imod at blive hjemme i den lange sommerferie, for jeg følte mig sikker på, at jeg ikke ville komme til at kede mig, for dels var alting trods alt så nyt for mig i storbyen, som rummede mange interessante og spændende muligheder og udfordringer, og dels ville jeg helst ikke være for længe væk fra min nærmeste familie, det vil sige fra mine forældre, brødre og morforældre og Dennis.

"SPØGELSESTOGET"

Der var dog i øvrigt sket det, at jeg var kommet til at kende nogle af de andre børn i ejendommen, hvor vi boede, både drenge og piger, og vi legede jævnligt sammen i gården. Vi spillede bold, legede hinkelege, sjippede eller løb på løbehjul. Det var dog uhyre sjældent, at jeg deltog i disse lege, simpelthen fordi de kedede mig. Jeg ville meget hellere sidde og se på de andre, og når jeg blev

træt af det, gik jeg i reglen ind for at lege indendørs, mest for at tegne eller for blot at sidde i mine egne tanker og fantasere.

En af de lege, vi børn en overgang særlig holdt af at lege, og som jeg trods alt også selv lejlighedsvis deltog i, var, hvad vi kaldte "spøgelsestoget". Legen, som foregik i ejendommens mørke kælder, gik ud på at konstatere, hvem af os, der turde gennemføre hele turen og blive længst i kælderen, og den foregik på den måde, at drenge og piger tog opstilling i en række bag hinanden og således, at kammeraten bag ved holdt den, der stod foran vedkommende, om livet eller på skuldrene, så man på den måde ligesom dannede en "kæde" eller et "tog". Anføreren havde en lommelygte, som var tændt, medens vi gik ned ad trappen til kælderen, hvor der ikke var elektrisk lys eller anden form for belysning. Der var med andre ord bælgmørkt i de lange, vidtforvandede, labyrintagtige og forholdsvis brede gange, som strakte sig ind under hele ejendomskomplekset fra forbygningen over mellembbygningen og sidebygningerne til bagbygningen.

I kælderetagen lå der en række for det meste aflåsede større og mindre rum, som beboerne i reglen brugte til at opbevare deres brændsel, der dengang mest bestod af optændingsbrænde, tørv, briketter og kul. Det var dog ikke alle, der også havde forsynet sig med optændingsbrænde, idet mange nøjedes med at købe det fra dag til dag i fyringssæsonen. Mange beboere købte almindeligvis en enkelt rulle optændingsbrænde hver dag hos brændselshandleren, som ofte var den lokale købmand eller grønthandler. Rullen bestod af smalle, korte brændestykker, kaldet pindebrænde, bundtet i hjulform og holdt sammen af ståltråd.

Men der var ikke brug for brændsel på denne årstid, for vi havde jo ikke komfur, men gasapparater i køkkenet. Desuden stod vores kælderrum tomt, fordi mine forældre ikke havde haft råd til at købe brændsel i større mængder ad gangen. Men mens det endnu var temmelig køligt og tilmed nattefrost, hændte det, at mor sendte mig hen til brændselshandleren efter en spand kul og en rulle optændingsbrænde. Og så blev der fyret op i lejlighedens eneste kakkelovn, som stod i stuen, for at forjage den værste kulde og fugt, så 5-årige Benny og 2-årige Bent ikke frøs, og mor kunne holde ud at sidde og arbejde ved symaskinen.

Men tilbage til "spøgelsestoget", som naturligvis var inspireret af, hvad de fleste af os børn havde oplevet i Tivoli, hvor netop "Spøgelsestoget" hørte til blandt de forlystelser, der var populære hos børnene. Men når nu vores levende "spøgelsestog" var nået et stykke ind i en af kældergangene, slukkede anføreren sin lommelygte, så det blev bælgmørkt rundt omkring, så at ingen af os kunne se en hånd frem for sig. Nu gjaldt det om at være modig og ikke blive grebet af angst eller panik, for så havde man "tabt". Det skete dog jævnligt, at en eller flere af pigerne begyndte at hvine og skrigte op om, at de var bange og derfor ville have lygten tændt igen. Så vidt jeg kunne konstatere, benyttede enkelte af de større drenge situationen til at føle og tage på pigerne, som i

reglen protesterede og råbte, at de ikke ville være med mere og at de ville sladre til deres mødre.

Jeg ved ikke, om pigerne sagde dette på skrømt og af koketteri, for enkelte af dem blev i hvert fald småfornærmet, når anføreren tændte sin lommelygte og erklærede, at de piger og drenge, som ikke kunne opføre sig ordentligt, ikke måtte være med. De pågældende blev derefter lyst hen til og op ad den nærmeste kældertrappe af anføreren, hvorefter han vendte tilbage til sit "minitog", så resten af turen kunne gennemføres som planlagt.

Det hændte engang, at jeg og et par andre for sjovs skyld blev efterladt i de bælgmørke kældergange, og det var kun med største besvær, at vi fandt tilbage til den trappe, som vi var startet fra. Vi måtte føle os frem med hænderne langs væggene og bevæge os forsigtigt fremad skridt for skridt, for ikke at støde ind i en tværvæg. Siden den tid tabte jeg lysten til at lege "spøgelsestog", for opholdet i de bælgmørke og kølige kældergange var alt andet end behageligt. Den følgende episode bidrog også til at dæmpe min lyst til at gå ned i den mørke og kølige kælder:

Engang, da far skulle ned i kælderen, for som sædvanligt at hente sin cykel, som han ofte stillede i sit aflåste kælderrum, for ikke at få cyklen stjålet, gik jeg med ham. Han havde sin lommelygte i hånden og lyste frem for sig, så vi uden besvær kunne finde hen til vores kælderrum. Da far havde låst døren op og lod lyskeglen ramme cyklen, så vi, at der sad en stor, fed rotte på dens sadel. Rottens øjne lyste fosforagtigt og den hvæsende ad os, idet far tog et eller andet op fra gulvet og kastede det over mod rotten, som straks sprang ned fra sadlen og forsvandt i kælderrummets mørke. Jeg havde set rotter og rotteunger i Tillitse, men dette eksemplar var i skræmmende overstørrelse.

(Fortsættes i afsnit 19)